

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

М. В. Баранник

ЛЕКЦІЇ З ФІЛОСОФІЇ

Навчальний посібник

Київ
Видавництво Ліра-К
2022

УДК 1(075.8)
Б24

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Державного університету інфраструктури та технологій,
(протокол № 11 від 25 червня 2021 р.)*

Рецензенти:

*В.М. Князєв, доктор філософських наук, професор (м. Київ)
М.В. Цюрупа, доктор філософських наук, професор (м. Київ)*

Баранник М.В.

Б24 Лекції з філософії : навч. посіб. Київ : Видавництво
Ліра-К, 2022. 166 с.
ISBN 978-617-520-190-9

В навчальному посібнику відображений зміст основних тематичних розділів курсу філософії для студентів закладів вищої освіти – предмету та історії філософії, онтології, філософської антропології, гносеології, соціальної філософії. Із величезного обсягу філософської спадщини вибрані найбільш цікаві та важливі, на думку автора, аспекти, необхідні для формування світоглядної і понятійної культури майбутніх спеціалістів. Використання у посібнику дидактичних схем призначене для більшої чіткості та економності викладу навчального матеріалу.

Видання призначене для сприяння в підготовці бакалаврів негуманітарних галузей знань.

УДК 1(075.8)

ISBN 978-617-520-190-9

© Баранник М.В., 2022
© Видавництво Ліра-К, 2022

ПЕРЕДМОВА

Курсу філософії належить провідна роль у соціально-гуманітарному циклі підготовки майбутніх фахівців з вищою освітою, що зумовлено як особливостями предмету і функцій філософії, так і соціокультурною ситуацією, що склалась в сучасному суспільстві. Завдяки дослідженням найбільш загальних сутнісних закономірностей буття природи, суспільства, мислення і людського існування філософія слугує дороговказом для молодшої людини у формуванні особистісних громадянських і соціально-культурних компетентностей, системного критичного мислення, засвоєнні морально-етичних цінностей, розвитку здатності адекватної орієнтації та адаптації до суспільної і професійної життєдіяльності. Зрештою, надзавданням і сенсом філософського дискурсу є шлях до найвищого рівня розвитку людської свідомості – мудрості. Поряд з цим, саме філософія призвана виступити протиположною до негативним проявам сучасної соціокультурної епохи Постмодерну, яка маніфестує замість глибини і системності світогляду – поверховість та еkleктику духовного життя, відмову від культурної спадкоємності, віддаючи перевагу технократизму і комерційному успіху.

Тексти лекцій охоплюють лише головні теми дисципліни – предмет філософії та основні етапи її історії, загальні проблеми онтології, філософської антропології, гносеології і соціальної філософії. При цьому автор прагнув зосередити увагу студентів на найбільш цікавих та важливих з точки зору світоглядної і понятійної культури аспектах філософської проблематики, а також привів дидактичні таблиці для порівняльного аналізу, наочності та економності викладу змісту відповідних тем курсу.

Тема 1.

ПРЕДМЕТ І ПРИЗНАЧЕННЯ ФІЛОСОФІЇ

План

1. Особливості філософського знання і предмет філософії.
2. Світогляд як духовно-практичний феномен.
3. Структура і засоби філософського пізнання.

Рекомендоване першоджерело: Х. Ортега-і-Гассет. Що таке філософія?

Перш ніж перейти до розгляду першої теми лекційного курсу з філософії варто спочатку дати коротку характеристику дидактичних особливостей подальшого викладу цієї дисципліни.

По-перше, зміст курсу структурно поділений на три відносно самостійні блоки: початковий – «Предмет та історія філософії»; базовий – «Основи онтології, філософської антропології та гносеології» та прикладний – «Соціальна філософія». Через крайню обмеженість навчального часу, виділеного на дисципліну, тематика деяких розділів філософії, зокрема логіки, етики, естетики, філософії права тощо розглянута фрагментарно із розрахунку на те, що вона має знайти своє відображення в програмах інших навчальних дисциплін.

По-друге, вибір проблематики філософського дискурсу здійснений з врахуванням зацікавленості у ній студентів, формування їх понятійної та світоглядної культури, що є передумовою загальних компетентностей майбутніх спеціалістів, спонуканням їх до ґрунтовних життєво-практичних роздумів і дискусій. Інакше кажучи, із величезного масиву філософських ідей і проблем ми зосередились на тих, які, на нашу думку, є найбільш цікавими і актуальними в особистісному,

професійному та цивілізаційному сенсі. При проходженні навчального матеріалу передбачається можливість корекції програми, виходячи із побажань і зацікавленості студентів в розгляді певних додаткових питань.

По-третє, планується суттєво змінити методику проведення семінарських занять з дисципліни. Як свідчить практика, переважна частина студентів, м'яко кажучи, не досить ретельно готується до семінарів, а виступи на них, як правило, є простим зачитуванням «завантажених» з Інтернету рефератів чи конспектів відповідних лекцій. Тому практичні заняття з дисципліни будуть проводитися у формі діалогів і дискусій з проблемних питань тієї чи іншої теми, які будуть задані студентам під час лекції та вимагатимуть більш вдумливого самостійного пошуку відповіді на них та формування власної позиції. Ці проблемні питання в кінці текстів лекцій виділені жирним шрифтом. За активну участь у таких дискусіях студентам нараховуватимуться рейтингові бали, які будуть враховані при визначенні оцінки на підсумковому іспиті з дисципліни.

І, нарешті, останнє, що стосується джерел для самостійної роботи студентів. Навчальної літератури з філософії існує досить багато, а вибирати з неї бажано підручники чи посібники з якомога «свіжим» роком видання. Проте, переважна більшість навчальних видань з філософії грішить суттєвим недоліком – схематичним, нецікавим, не актуалізованим для сприйняття студентами викладом матеріалу. Філософія як соціально-гуманітарна дисципліна, на відміну від природничих, технічних чи професійно орієнтованих курсів, сприймається не тільки розумом, а й почуттями, не тільки усвідомлюється а й переживається. Для того, щоб хоча б доторкнутись до глибин багатовікової спадщини мислителів Європи і світу, відчути особистісну значимість і важливість філософських ідей необхідно звернутись до першоджерел – праць самих філософів минулого і сучасності. Звісно, перечитати навіть найважливіші з філософських трактатів неможливо, але деякі з них, рекомендовані в лекціях, повинні бути опрацьовані та обговорені на семінарах. Крім цього, певне інтелектуально-почуттєве враження від трактовки філософської проблематики можна отримати від аудіо лекцій провідних фахівців-філософів, що

особливо в останній час досить часто розміщуються в мережі Інтернет.

А зараз безпосередньо перейдемо до плану нашої лекції і спробуємо з'ясувати, що таке філософія і навіщо вона потрібна.

Саме слово «філософія» давньогрецького походження і буквально означає «любоб до мудрості». Першим, хто застосував цей термін, вважається давньогрецький математик і філософ Піфагор. Коли одного разу його запитали – «Ти мудрець?», Піфагор відповів – «Ні, я тільки філософ», підкресливши цим, що філософія – це ще не сама мудрість, а прагнення здобути її.

Що ж таке мудрість? По-перше, вона передбачає наявність у людини відповідних знань, тобто певної інформації. Проте однієї «голої» фактографії для мудрого рішення замало. Знання мають пройти раціональне осмислення, систематизацію і перетворитися в розуміння. Але і цього для мудрості недостатньо. Наше розуміння якогось явища, процесу тощо має пройти перевірку на практиці, яка є універсальним способом підтвердження його безпомилковості. Таким чином, образно формулу мудрості можна представити так: мудрість – це знання, що перетворились у розуміння та пройшли перевірку практикою (досвідом).

Філософія, як і культура, людина, природа тощо – поняття широке, складне, багатозначне. Іноді зустрічається навіть презирливе її тлумачення як марнослів'я, пусу балаканину ніяк не пов'язану із практичними потребами людей. Філософська школа позитивізму (про неї мова йтиме в кінці першого розділу курсу) взагалі відмовляла філософії в науковості через її абстрактність, багатозначність та відсутність практичних результатів які, наприклад, дають математика, фізика, біологія тощо. Спробуємо розібратись чи має філософія практичне значення і якими питаннями вона займається.

Практичні проблеми, які постають перед людьми, можна умовно розділити на три групи. Перша з них – проблеми повсякдення – особистісні, сімейні, побутові, комунікативні. В цій сфері філософія представлена життєво-практичним досвідом кожного з нас, а також так званою народною мудрістю, яка, зокрема, концентрується у народних прислів'ях та приказках. Наприклад: «Життя прожити – не поле перейти», «Хто рано встає, тому Бог дає», «Риба шукає, де глибше, а людина – де

ліпше», «Не знаючи броду – не лізь у воду», «Краще один раз побачити, ніж сто разів почути», «Нема диму без вогню», «Тихше їдеш – далі будеш», «Дарованому коневі в зуби не дивляться», «Які люди, таке і життя буде» та інші.

Друга група – проблеми професійної діяльності. Філософія не може бути безпосередньо застосована до вирішення питань матеріального чи духовного виробництва, бізнесу тощо. Однак, коли та чи інша людська діяльність виходить у загальну сферу суспільних відносин, вона не може обійтись без допомоги філософії в осмисленні своєї проблематики. Візьмемо для прикладу юриспруденцію. В Конституції та Кримінальному кодексі України визначені такі інститути, як амністія і помилування. Амністія застосовується до кримінальних злочинців спеціальним законом, що приймається Верховною радою України та зобов'язує суди переглянути вироки у певних кримінальних справах або звільнити від кримінальної відповідальності осіб, стосовно яких відбувається слідство. Помилування конкретних кримінальних злочинців, щодо яких вироки судів вступили у законну силу, здійснюється на підставі спеціального Указу Президента України. Не вдаючись до юридичних аспектів цих процедур, запитаємо себе: а чому, власне, існують такі інститути і не тільки в Україні, чому вироки судів переглядаються на підставі рішень несудових органів влади і, нарешті, чи не порушується при цьому принцип верховенства права? Жодний юрист не зможе прояснити ці питання, не звернувшись до філософії, зокрема філософії права, тому що природа амністії і помилування знаходиться за межами права і перебуває на рівні загальних соціально-гуманітарних відносин.

Звернемось до прикладів зі сфери соціально-економічного життя. Дехто ще пам'ятає світову фінансово-економічну кризу 2008 р., коли масове неповернення кредитів призвело до банкрутства великої кількості банків навіть із столітньою історією в США, європейських та інших країнах. У недавньому минулому ми спостерігали масові заворушення чорношкірого населення США у 2020 р., що спричинили безлад у цілих штатах, знесення пам'ятників історичним діячам США тощо. Осмислити ці начебто різнопланові процеси, що відбулись (а може ще відбудуться) у високо розвинутих країнах Заходу без соціальної

філософії не вдасться, оскільки їх першопричина полягає у нездатності держави тримати під контролем жадібність своїх громадян до матеріальних благ, які ними ще не зароблені, або деприваційну претензію на володіння культурно-політичними правами, які ним не належать.

Нарешті, третя група проблем – глобальні – економічні, соціально-політичні, культурні, цивілізаційні тощо. Наприклад: європейський геополітичний вектор та збереження української національної ідентичності; економічні, політичні, соціальні реформи і стратегія України; соціокультурна політика в епоху Постмодерну та криза доктрини мультикультуралізму, інші. Зважаючи на гранично широкий масштаб цих проблем їх осмислення і пошук вирішення без філософського інструментарію взагалі неможливі. Щоправда ми відносимо їх до загальнодержавної проблематики, що належить до компетенції еліт, забуваючи при цьому, що саме від нас залежить формування громадського запиту на їх усвідомлення і вирішення, а відсутність такого запиту свідчить про нашу громадянську і духовну байдужість та апатію.

Таким чином, усвідомлення практичної значимості філософії безпосередньо залежить від того, наскільки адекватно ми розуміємо її природу та особливості, а також специфіку проблем, до розв'язання яких вона і тільки вона може застосовуватись.

Предмет філософії динамічно змінювався відповідно до потреб тієї чи іншої культурно-історичної епохи, однак у ньому завжди залишалось інваріантне ядро – сфера пізнання і осмислення найбільш загальних закономірностей природнього і соціального світу, людського існування, мислення і цінностей. Серед особливостей філософського мислення варто відмітити:

- рівень гранично широкого узагальнення, абстрактності що відповідає особливостям загальних, глобальних проблем, які потребують розв'язання;

- варіативність, неоднозначність висновків, що зумовлено багатоваріантністю і неоднозначністю оточуючого світу;

- осмислення не тільки реальності, а й самого мислення (рефлексивність), зокрема для уникнення чи виправлення помилок, адже помилки виникають через неправильне мислення;

- засіб людського самопізнання і самоідентифікації для побудови адекватної життєвої траєкторії;

- неупередженість, критичність, продуктивний сумнів;
- постановка і спроба вирішення абсолютних та «вічних» проблем людського буття.

Найбільш яскравим прикладом особистісної принадності філософії є постановка нею так званих «вічних» питань існування людини. «Вічними» вони названі не тому, що їх неможливо ніколи остаточно вирішити, а тому, що вони вирішуються кожним із нас чи певним поколінням для себе і постають знову і знову перед іншими людьми і подальшими поколіннями. Серед цих проблем: «В чому смисл життя людини?», «Чи має смисл людська історія?», «Чи існує Бог і потойбічний світ?», «Що є любов, краса, свобода?» та ін.. Розглядаючи призначення філософії через призму потреб людини, можна констатувати, що практично вся історія філософської думки є не чим іншим як творенням смислів людського буття.

Якщо не брати до уваги релігійні постулати (християнський провіденціалізм, буддійську карму тощо), то раціональний погляд на буття всього суцього свідчить, що реально існуючого об'єктивного смислу в ньому немає. Інакше кажучи, смисл є суб'єктивним сприйняттям буття і це є специфічною особливістю саме людського, на відміну від тваринного, ставлення до світу і власного існування. Це підкреслює навіть саме поняття – «о – смислення» реальності. Саме завдяки пошуку і творенню смислів інстинктивно-рефлекторне буття переходить в дійсно людський спосіб життя, а від особливості смислів безпосередньо залежить якість цього життя. При цьому потрібно відрізнити поняття «мета життя» і «життєвий смисл». Перше із них відповідає на питання «Що і як потрібно щось зробити?», а друге – «Навіщо, в ім'я чого потрібно щось зробити?».

Найбільш дохідливо феномен смислів демонструють художні твори та філософські притчі. Прикладом може слугувати відомий вислів Миколи Островського в його романі «Як гартувалась сталь»: «Життя дається один раз і прожити його потрібно так, щоб не було болісно за безцільно прожиті роки». А смисл праці демонструє, наприклад, притча «Про подорожнього».

«Йшов якимось подорожній по місту і побачив, що робітники щось будують біля дороги. Він зупинився і поцікавився у одного із будівельників, що той робить.

– Хіба не бачиш – цеглу тягаю, на хліб заробляю! – роздратовано відповів робітник.

Тоді подорожній звернувся до іншого робітника з таким же запитанням. Будівельник випростався, витер піт з чола і гордо відповів:

– Я будую храм!».

Приведемо ще віршовану притчу (рубаї) знаменитого перського поета і філософа Омара Хайяма в перекладі П. Скорука:

*«В одне вікно дивились двоє.
Один побачив дощ і бруд,
А другий – крон зелених гру,
Блакитне небо і весну.
В одне вікно дивились двоє».*

Філософія міститься в масі усних і письмових джерел – притчах, приказках, легендах, поезії, трактатах професійних філософів. Однак, вона присутня і в житті кожної особистості зокрема, оскільки всім нам притаманний такий духовно-практичний феномен як світогляд. Розглянемо його суть.

Світогляд – це система принципів, знань, ідеалів, переконань, норм, ціннісних орієнтацій, емоцій і почуттів, надій та вірувань, які притаманні соціальним суб'єктам та визначають їх життєдіяльність. Це інтегральне духовне утворення, що характерне для кожної людини і включає світовідчуття, світосприйняття і світорозуміння.

Світовідчуття – це емоційно-психологічна складова світогляду, яка пов'язана із формуванням певного настрою по відношенню до оточуючого природного і людського світу – радісного, бадьорого, ліричного чи байдужого, тривожного, боязкого.

Світосприйняття – це загальний цілісний наочний образ світу в нашій свідомості – дитячий чи дорослий, оптимістичний чи песимістичний, дружній чи ворожий.

Світорозуміння – це раціональне, систематизоване, усвідомлене і виражене в мовній формі бачення світу – релігійне чи атеїстичне, ідеалістичне чи матеріалістичне, наукове чи буденне. Теоретичною основою світорозуміння і є філософія.

По формі існування світогляд ділиться на індивідуальний і груповий, по рівню осмислення дійсності – на теоретичний і життєво-практичний. Цементуючим ядром кожного з них є:

– переконання – тверді інтелектуально-емоційні позиції, усталені обґрунтовані думки або віра у щось, які надають упевненості у правильності своїх поглядів, спрямовують поведінку та мобілізують волю людей. Коренем цього слова є «кон», що у стародавній слов'янській мові означає порядок, норму життя, межу допустимого (згадаймо сучасні українські слова: закон, виконати, сконати; російські: конец, поставити на кон). Прикладами переконань можуть бути відомі вислови «Не вір, не бійся, не проси», «Договір дорожче грошей», «Все в наших руках» тощо;

– принципи (лат. початок, основа) – кредо, пріоритетні правила поведінки, основа прийняття рішень. В Стародавньому Римі принципами називали досвідчених солдат важкої піхоти, які ставились в перших рядах атакуючого війська. Прикладом принципів можуть служити, приміром, 10 християнських заповідей, які без сумніву мають значення і для невіруючих людей.

Власний життєвий досвід підказує мені безумовну продуктивність таких життєвих принципів:

1. Не робіть зла іншим. Зло повертається і шкодить вам і вашому здоров'ю. При цьому, варто також контролювати свої негативні емоції, які не є аргументом в суперечці, що зокрема підмітив давньогрецький письменник Лукіан: «Юпітер, ти сердишся – значить, ти не правий».

2. Робіть добро, воно також повертається, але передбачайте його наслідки. «Не давайте святині псам і не кидайте перлів ваших перед свиньми, щоб вони не потоптали їх ногами своїми і, обернувшись, не розтерзали вас» (Нагірна проповідь Ісуса Христа).

3. Цінують кожен день власного життя, його ніколи не повернути. «Чорновика» вашого життя не існує.

4. Кажіть правду, те, що на серці. Якщо це неможливо через небезпеку чи етичні міркування – краще мовчіть.

5. Не створюйте кумирів, вони зачаровують. Розчарування буде болісним і призведе до безвиході і апатії.

6. Прагніть жити сьогодні, а вчорашні спогади чи завтрашні мрії залиште на потім.

7. Обирайте заняття і людей до душі. «Вибери собі роботу по душі, і тобі не прийдеться працювати жодного дня в своєму житті» (Конфуцій). «Щоб мудро життя прожити, знати треба чимало, два важливих правила спочатку не забудь: ти краще будь голодним, ніж їсти що-небудь, і краще будь один, ніж разом з ким попало» (Омар Хайям).

8. Потрапивши до божевільного чи аморального світу, «не вір, не бійся, не проси» (тюремна приказка). Довірливість в такому світі загрожує обманом, боягузів зневажають, а прохання призводить до залежності.

9. Прислухайтесь до внутрішнього голосу (інтуїції). Ваша душа не обманить.

10. Довіряйте не словам, а справам. «По плодам їх ви розпізнаєте їх» (Нагірна проповідь Ісуса Христа).

Зрілий світогляд – не проста сума його компонентів а органічна єдність і взаємопроникнення чуттєвого і раціонального, теоретичного і практичного аспектів людської свідомості. З кінця ХХ століття в філософії і психології навіть набуло значної популярності поняття «емоційний інтелект» як здатність людини розуміти та управляти своїми та чужими емоціями для досягнення практичних цілей.

В залежності від культурної основи формування світогляду він поділяється на три історичні типи: міфологічний, релігійний та філософський.

Міфологічний світогляд притаманний всім стародавнім народам; він був першим, космоцентричним способом духовно-практичного освоєння світу, так би мовити, з нуля. Перебуваючи у повній залежності від оточуючого незрозумілого і часто ворожого світу і пристрасно прагнучи вижити в ньому, стародавні люди почали уявляти сили природи єдиним можливим для них способом – по аналогії зі своїми власними силами, потребами, звичками. Стихії природи стали уособленням дій божеств (сонця, вогню, вітру, блискавки і грому та ін.), визначні події – подвигів героїв (Геракла, Прометей, Микити Кожум'яки), а життєве середовище наповнилося невидимими духами і чарівними істотами. Елементами міфології стали тотемізм (уявлення про першопредків людей), анімізм (одухотворення всього світу), магія (сакральні дії з метою впливу на невидимі сутності). З початком епохи Середньовіччя міфологія

втрачає своє первісне значення, поступаючись місцем релігійному світогляду, але не зникає, а трансформується у народні легенди, повір'я, фольклор. Про це свідчить зокрема українська народна демонологія, яскраво представлена в ранніх творах М.В. Гоголя «Вечори на хуторі поблизу Диканьки» та «Вій».

У релігійному, геоцентричному світогляді, який виник і безроздільно панував у Середні віки та залишився у свідомості віруючих людей до нашого часу, розуміння світу ґрунтується на його роздвоєнні на духовне і тілесне, матеріальне і ідеальне начала, природне і надприродне, причому ідеальне розглядається як пріоритетне, творче начало буття. Різниця між єдиним Богом у християнстві і політеїзмом або пантеїзмом у міфології не кількісна, а якісна; Бог у релігії не просто один, він є принципово відмінною від матеріального світу ідеальною силою творення і цілепокладання для всього суцього. Характерно, що на відміну від язичницьких храмів чи святилищ (капищ) з їх скульптурами міфічних божеств, в жодній християнській церкві немає зображення Бога, оскільки відтворити ідеальне матеріальними засобами абсолютно неможливо.

Філософський, антропоцентричний світогляд, основи якого були закладені ще мислителями Античності, пройшов тривалий шлях свого формування і ґрунтується на раціональному пізнанні фундаментальних законів буття людини і світу. Цей тип світогляду узагальнює досягнення науки, культури та досвід людської історії і постійно розвивається шляхом осмислення проблем і викликів сучасності.

А тепер зупинимось на складових частинах та засобах філософського дискурсу.

Філософія має досить велику і розгалужену структуру взаємопов'язаних дисциплін для дослідження різних аспектів дійсності, інтелектуального і почуттєвого життя. Серед них основними, базовими є:

– онтологія – вчення про фундаментальні закономірності буття всього суцього, відображене у категоріях субстанція, реальне, матеріальне, ідеальне, простір, час, рух та ін.;

– гносеологія (епістемологія) – теорія знання і пізнання, що вивчає пізнавальну діяльність людини, її сутність, форми, принципи, методи, критерії істинності і достовірності;

використовує категорії відображення, чуттєве, раціональне, суб'єкт, об'єкт, сутність, явище, інтуїція та ін.;

– етика – досліджує сутність, розвиток і прояви моралі, її норми і цінності, виражені в поняттях добро і зло, обов'язок, честь, гідність, справедливість, совість, чесність, милосердя та ін.. Мораль – це передусім сфера специфічно людських почуттів і деякі з них мають синтетичну, морально-естетичну природу (наприклад: любов, щастя);

– естетика – філософська дисципліна, яка досліджує почуттєве сприйняття і ставлення до виразних форм природи і людської діяльності, що виражається у поняттях прекрасне, потворне, трагічне, комічне, смак, стиль, образ, натхнення, піднесене, гармонія та ін.;

– логіка – наука про закони, форми і прийоми правильного (коректного) мислення і вивідного знання, має декілька різновидів (формальна, символічна, діалектична) та користується поняттями доказ, спростування, визначення, аналогія, судження, умовивід, аргументація, індукція, дедукція, силогізм, істинність та ін.;

– культурологія (філософія культури) – вчення про національні та загальнолюдські духовні цінності, створені для освоєння світу, оптимального регулювання соціальних відносин та орієнтації суспільного розвитку, досліджує культурні артефакти в політиці, праві, моралі, мистецтві, науці, релігії та інших сферах людського життя. Вона користується поняттями культура, цивілізація, дух, душа, суспільна свідомість, культурна типологія, Постмодерн та ін.;

– філософська антропологія – досліджує природу і сутність людини як біосоціальної істоти, її генезис, відносини з природою і суспільством, втілення в культурі. Користується поняттями сутнісні ознаки людини, індивід, індивідуальність, особистість, антропосоціогенез, модуси людського буття, історична типологія людини, ментальність, національний характер та ін.;

– філософія науки і техніки – прикладний розділ філософії, призначений для осмислення феномену наукової і технічної діяльності, їх ролі, значення, генезису, методології, суспільних наслідків, а також питань, що виходять за межі їх предмету. Використовує поняття парадигма, наукова і технічна революція,

емпіричне і теоретичне, гіпотеза, проблема, ідея, концепція, метод, технологія тощо;

– соціальна філософія – також прикладний розділ філософії для розгляду загальних закономірностей функціонування різних сфер соціального життя – політики, правовідносин, економіки, духовної культури, історичного процесу та ін.;

– історія філософії – вивчає історичні системи, школи, течії і напрямки філософії, здійснює реконструкцію, інтерпретацію і концептуальне осмислення філософських ідей, виявляє їх органічний зв'язок з духовно-культурним розвитком суспільства.

Для реалізації своїх досліджень філософією створений власний інструментарій. Це, по-перше, – категоріальний апарат. В своєму житті люди користуються трьома типами слів: термінами, поняттями і категоріями. Терміни (лат. terminus – так називали в Античності бога межових стовпів) є однозначними і точними назвами тих чи інших предметів (явищ) і використовуються для їх ідентифікації та класифікації. Поняття ж є теоретичним узагальненням суті, специфічних ознак тих чи інших предметів (явищ). Для філософії ж характерно оперувати категоріями – гранично широкими поняттями, що охоплюють цілі сфери дійсності та слугують систематизації знання в цілому. Деякі з них наведені вище – матерія, свідомість, субстанція, рефлексія та ін.. По-друге, до засобів філософського пізнання відносяться закони і принципи формальної і діалектичної логіки. По-третє, – методологічний арсенал – сукупність загальнотеоретичних методів – аналізу, синтезу, індукції, дедукції, узагальнення та ін.. І, нарешті, по-четверте, у філософському дискурсі використовуються певні свої процедури – рефлексія, інтерпретація, верифікація та ін..

На завершення теми наведемо ще одну притчу щодо значимості філософії для молодих людей – «Про філософа і повію».

«Ішов якимось філософ зі своїми учнями і зустрів повію, яка стала над ним насміхатись:

– Чого варта вся твоя наука, коли мені досить поманити пальцем і твої учні покинуть тебе і опиняться в моїх обіймах!

– Напевно що так – відповів філософ. – Однак я веду їх догори і в кінці цього шляху – мудрість, а твій шлях – донизу і в кінці його – порожнеча».